

„SEMNE“ DE CARTE SADOVENIANĂ *Sadoveanu's Book Marks*

Prof. dr. Vasile SPIRIDON
„Vasile Alecsandri“ University of Bacău

Abstract

The purpose of this book, entitled *Sadoveanu's Book "Marks"*, is to illustrate Sadoveanu's unique interpretation of the laws of Nature thanks to the ancestral sageness possessed by the great writer. Almost his entire creation exudes an air of wisdom, revealing "marks" of nature, history and humankind, which become spiritual values. This is why the characters in Mihail Sadoveanu's work elude the temporal and spatial mundane, profane dimensions and begin living within the boundaries of another existence which is sacred. Reading Sadoveanu's great Book, we enter a world of parabolic narration, alluring us to decipher a script of meditation and analogy, of meaningful stories willing to be discovered through initiation.

Keywords: sign, initiation, secret, rite, sacred.

Prin năzuința de accedea la esența sapiențială a modelului generic autohton, Mihail Sadoveanu și-a divulgat nostalgia trăirii recuperatoare a miticului. Întors cu fața spre cele dăinuitoare, el a privit înspre începuturile noastre mitologice – bază a numeroase dintre reconstituirile sale narrative – și și-a propus să reînvie pe cale estetică unele „aspecte ale mitului“ risipite în ceața vremurilor. Fantezia și visarea i-au fost atu-urile specifice – ca mod de cugetare poetică între cadrele imaginarii –, oricând în măsură să dea contur unor dimensiuni de necuprins rațional.

Realul și fictivul se văd îngemănate în concepția majorității personajelor sadoveniene, care gândesc la modul magic și vorbesc poeticește. Acestea interpretează existența în cadrul unui cod de semne venite din vechime și lămurite prin apelul la înțelepciunea aurorală a unei lumi apuse dar mereu de rememorat. Într-un studiu în care identifică și conturează modelul istorisirii de dragoste în marea Carte sadoveniană, Constantin Dram afirmă: „Așa cum s-a și comentat de către exegeții sadovenieni, lumea prozei sale, acel imaginar sadovenian, este o rezultantă dintre lumea re-memorată și lumea imaginată. Departe de a se mulțumi cu o simplă preluare a unor semne dintr-un imaginar extins, Sadoveanu încorporează semne din toate tipurile de imaginar care îl interesează./ Prin sadovenizare apare o lume, delimitată artistic la nivel lingvistic, semantic, estetic, etic – unică și posibilă doar în tiparele scrisului sadovenian. Totul devine semn: spațiu, timp, personaj, indiferent dacă este raportat la o lume arhaică sau modernă, prin filieră folclorică, observație directă sau model livresc“¹.

Astfel, ritmurile milenare ale vieții se modelează într-o epicitate solemnă, întrucât acordurile de basm și de poveste acompaniază itinerariile experiențelor cognitive ale mai multor dintre personaje. Dezarticulând câteva semnificații abisali din ceea ce consideră a fi o falsă poveste pentru copii, *Dumbrava minunată*, Radu Cernătescu este de părere că aici scrierea sadoveniană „surprinde și fixează în conotații ora de angoasă metafizică a definitivei rupturi teurgice cu vârsta profană“: „Orientarea lui Sadoveanu înspre «lumea de demult» și

¹ Constantin Dram, *Mihail Sadoveanu. Modelul istorisirii de dragoste*, ed. a II-a, Timișoara, Ed. Augusta, 2003, pp. 80 – 81.

disimularea hermeneutică a arhetipalității ei a avut ca preț renunțarea la orice pretenție de originalitate în favoarea unui căutat aer arhaic. Exemplul poate cel mai concludent este *Dumbrava minunată*, așa numita «poveste pentru copii», dar care este, în opinia noastră, o veritabilă scriere cu cheie crescută în marginea filosofiei hermeneutice, a cărei polisemie se adresează unei vârste de început, dar nu una biologică, ci gnoseologică. Un început întru Cunoaștere, precum e «copilăria masonului», când adeptul face, la primul grad, prima lui călătorie ritualică, de la Vest la Est, «în căutarea luminii»².

Recuperarea de ordin afectiv a trecutului implică în opera sadoveniană transfigurarea factologicului închipuit așa cum s-ar fi desfășurat el și, drept urmare, Istoria devine, în acord cu această viziune, o poveste întemeietoare, cu ținută baladesc-legendară. Știm că memoria colectivă reține categorialul semnificativ în locul evenimentialului și substituie figura testimonială din analele istorice cu arhetipul, ea păstrând și evaluând aproape numai ceea ce a fost filtrat de mit-istorie. Mitul cosmeticizează poetic realitatea și aureolează personajele istorice, situate într-un timp calitativ corespunzător aprecierii afective; inițial, ele nu au nimic supranatural atunci când trec înzestrate cu valoarea lor simbolică din istorie în legendă și devin mituri românești.

Nu trebuie uitat faptul că mitologia românească nu a rămas „în-scrisă” epeic, asemenea acelorale altor națiuni, nouă doar calea lirismului (pe care se înscrie și acela tipic sadovenian) îngăduindu-ne să accedem la universalitate. În acest sens, cu justificată îndreptățire, Nicolae Florescu opinează următoarele: „Incapabil să realizeze *mişcare epică*, Sadoveanu a adoptat o atitudine reflexivă asupra universului, situându-se cu precădere pe sine în mijlocul lui. Există mereu o *trăire* secundă, o *taină* ce se cere revelată, pe care doar privirea încetoșat lirică și pățimaș subiectivă a scriitorului le dezvăluie și le luminează. Acest fel particular de *a privi* și a trece dincolo de formele aparente ale realității înseamnă *a sadoveniza*, adică *a povesti* despre legile interioare după care lumea existentă se compune și se descompune, restructurându-se./ Sadoveanu n-a vrut atât *să creeze* o lume, cât, mai ales, să-i dea celei prezente un sens, să-i ofere o soluție, un model ideal de viațuire. El mânuiește pilde și motive livrești, invocă experiența milenară a omenirii, încercând să scrie – cum s-a spus – o carte a cărților, *o poveste a poveștilor*, o istorisire a istorisirilor (s.a.)”³.

Mihail Sadoveanu face mereu incursiuni în spații arhetipale și cercetează vârstele biologice pentru a surprinde viața aureolată mitic, statornicită în tipare comportamentale durabile, care dau un sens major existenței. În intenția de a redefini fictiv istoria scoasă din documente și cronici și de a restaura o imagine livrescă ilustrativă a panteonului național, autorul *Fraților Jderi*, înzestrat cu temperament romantic, profilează „pe pânza vremii umbre” de oameni comuni care pot ascunde un destin neobișnuit, dar și figuri emblematice de eroi investiți cu o misiune sacră. Prozatorul nu descrie evenimente istorice, ci creează din memoria mitului conștiința ei, într-o rarefiată atmosferă de legendă. Personajele se nasc din lumea legendei sau din amintire: Nicoară Potcoavă, înzestrat cu comportament mitologic, a trecut „*ca un vis al noroadelor*”, iar Ștefan cel Mare capătă trăsături paraistorice investite cu o asemenea forță încât apariția lui este explicată din partea imaginarului popular printr-o

² Radu Cernătescu, „Trei întâlniri secrete cu II*** Fr*** M. Sadoveanu”, în *Literatura luciferică. O istorie ocultă a literaturii române*, București, Ed. Cartea românească, 2010, pp. 279 – 280.

³ Nicolae Florescu, *Mihail Sadoveanu între realitate și mit*, București, Ed. Jurnalul literar, 2011, p. 17.

cazuistică legată de transcendent. Reconstituirea portretului Mușatinului se realizează, la începutul trilogiei românești dedicate lui, mai mult după reacțiile și părerile supușilor decât din comportamentul direct. Printr-o astfel de introducere în spațiul românesc, i s-ar fi clarificat dimensiunile personale reale, dar i s-ar fi atenuat, în mod sigur, ceva din recunoscuta-i prestanță.

Acest procedeu narativ – despre care scrie I. Opreșan în studiul său dedicat operei de față –, al înțeșării datelor de strictă identitate personală, este uzitat și în cazul oamenilor simpli, care trăiesc izolați și tăcuți, îndeletnicindu-se cu practici arhaice sau oculte, legate de ritmurile trecerii și ascunzând taine. „Fără a renunța complet la procedeele evidențiate anterior de înțeșare a biografiei eroilor și de sincopă a elementelor de strictă identitate a acestora, prozatorul recurge cu timpul tot mai frecvent la sugerarea misterului personajelor prin intermediul datelor profesiei lor. Morarii, hangii, solomonarii, babele descântătoare, nălbării, căutătorii de comori, fântânarii și toți cei care, prin firea lucrurilor, locuiesc departe de colectivitate – de regulă hanurile și morile (de vânt sau de apă) erau plasate, în trecut, în marginea așezărilor rurale – sau se presupune că vin în contact cu forțele oculte, devin principalii purtători de taine în creația sadoveniană; ceea ce face ca misterul personajelor să se îndeplinească profund cu fantasticul de sorginte folclorică și să creeze drept repercușiune în operele de maturitate ale lui Mihail Sadoveanu un halou extraordinar de ambiguitate între real și fabulos, între știut și neștiut, între văzut și nevăzut./ În sfârșit, în paralel cu toate acestea, prozatorul e atras tot mai mult, după 1920, de taina existențială a personajelor, de manifestarea lor plină de neprevăzut, ca ființe biologice, Revelarea tainei vieții – a nașterii, a creșterii și a morții – acestora devine tema esențială a narațiunilor și romanelor sale“⁴.

În privința păstrării tainelor existențiale, antropologii și etnologii au analizat, în funcție de raportarea la mit, variile aspecte ale muțeniei și tăcerii, devenite obiecte de studiu pentru filosofia limbajului. Sadoveanu cercetează „*oameni și locuri*“ care păstrează încă o târzie și izolată enclavă mitică, unde poveștile își mai au rostul (hanuri, mori, crâșme, peșteri etc.), iar mitul condiționează nararea dramelor petrecute în felurite spații imaginare. Personajele rememorează tacticos întâmplările pe care le-au trăit și de care se lasă modelate, povestite. Și totuși, „*Lumea nu-și cunoaște semnele, de aceea toate tac*“ – suntem avertizați în „romanul“ *Noaptea de Sânziene* (ghilimele puse deja de G. Călinescu). Este motivul pentru care „Opera lui Mihail Sadoveanu prilejuiește o spectaculoasă gradație a tăcerii, în ciuda colocvialismului prea des invocat atunci când se fac referiri la arta narativă a scriitorului. Tăcerea în creația lui Sadoveanu se sublimază până la sentiment, făcând operă estetică“ – așa cum remarcă Doina Florea, în cartea sa despre magia rostirii sadoveniene⁵. Urmarea firească nu poate fi decât împletirea tainicului cu fabulosul de sorginte folclorică, ceea ce conferă atmosferei create un halou de ambiguitate. Timbrul atât de specific evocării sadoveniene este „francat“ de hibridarea istoricului cu legendarul, de proiectarea narațiunii pe ecranul mitic al evenimentelor și personajelor – istorice sau nu. Dacă în creația populară predomină hiperbolizarea, deoarece memoria trecutelor vremi se simte copleșită de febra imaginativă (banalul cotidian este exorcizat grație transpunerii faptelor posibile în plan ideal),

⁴ I. Opreșan, *Opera lui Mihail Sadoveanu. I. Natură – om – civilizație în opera lui Mihail Sadoveanu*, București, Ed. Minerva, 1986, p. 378.

⁵ Doina Florea, *Mihail Sadoveanu sau magia rostirii*, București, Ed. Cartea românească, 1986, p. 48.

atunci Sadoveanu cenzurează pornirile mi(s)tificatoare de tot ceea ce este pitoresc, gratuit și vetust, ajutat fiind de arta (sau știința) de a revigora filonul paseist prin fenomenalizarea substraturilor istoricizate.

S-a remarcat deja interesantul fapt că, în compoziția operei acestui scriitor împătimit de evocarea vremurilor de odinioară și a locurilor neumblate, fantasticul intră în proporții aproape neglijabile. Cităm doar o opinie, care ne permite și nouă să poposim în cadrul natural: „Mai important este leit-motivul pădurii și al animalelor, al semnelor lor, precum și al înțelegerii legilor naturii. Vagul accent fantastic, aluziva trecere spre fantastic, sunt elemente situate într-un plan secund. Natura rămâne simbolul fundamental pentru Cărțile Naturii și pentru ceremonialul vieții, celebrat prin reflecția scriitorului luminat de semnele unui univers etern”⁶. Viziunea sadoveniană rămâne între limitele verosimilului chiar și atunci când se apelează la motivul fabulos al „porții de trecere” sau al „căii pierdute” spre alte tărâmurii, așa cum se întâmplă în cazul personajelor Amfilohie Șendrea, Stamatin, Bogdănuț și Ștefan Soroceanu.

Ceea ce înseamnă că scrierile sadoveniene împlinesc, cu nimbul lor de miraculos indus, „farmecul” indicibil al narării, al ascultării și al inițierii în tainicele inflexiuni ale povestirii-epopee și din marea carte a Naturii: „De fapt, *Noaptele de Sânziene* se arată a fi și un roman al semnelor, iar prin ele lumea, în unitatea ei, se împarte între o față ce se arată și alta care se ascunde. Totul e semn și, totodată, tot ce e vizibil sau perceptibil prin simțuri e real; ele, semnele, trimit la o altă realitate, mare, cea mai mare în cele din urmă, care trece dincolo de diversitate; pentru că materia incontestabilă nu e nivelul ultim./ Pe de altă parte, lumea e simplă, dar cu atât mai misterioasă în transparența simplității ei. Iar semnele naturii par cele mai simple; deși sunt și cele mai impenetrabile; dacă le comparăm cu semnele omului și ale lumii sale, deosebite par să fie deoarece nu sunt orientate spre ceva anume, nu au o intenție. Totuși, la Sadoveanu, și nu numai la el, ele tind să vizeze planul ultim, definitiv, mereu ascuns, și să colaboreze în secret cu el”⁷. Intrarea în contact cu natura echivalează cu deschiderea și interferența unor multiple planuri spațiale și temporale. Se pătrunde într-o lume aparte, cu legi imuabile, necunoscute și nerespectate de novici și intruși, unde viața se întreține *sui generis*, din resursele proprii.

Așa se explică faptul că vânătoarea și pescuitul, departe de a fi acțiuni distrugătoare, reprezintă o modalitate firească de acomodare a ființei umane cu ritmul vital al naturii. Sensurile profunde ale existenței vor fi date de suma legilor care stăpânesc natura. Din acest motiv, mobilurile vânătorii și ale pescuitului sunt de găsit în codurile nescrise ale naturii, rosturile lor echivalând cu o menținere a echilibrului ecologic (sintagmă de folosită astăzi) și cu un prilej de narare, de eliberare a fanteziei interpretative cu valențe hermeneutice.

Un abur de legendă învâluie (încă o dată) narațiunea chiar și atunci când se relatează aceste isprăvi pescărești sau vânătorești: „Experiențele cinegetice și expedițiile pescărești îmbracă uneori – în *Valea Frumoasei*, în *Poveștile de la Bradu Strâmb* sau în *Țara de dincolo de negură*, – haina călătoriei inițiatice. Breasla vânătorilor și cea a pescarilor sunt confrerii închise și stabile, în care este venerată *ars bene dicendi*. Vânatul, pescuitul sau călătoria sunt tot atâtea școli ale retoricii, pretexte ale demonstrației elocvente și ale dialogului. Rămânem

⁶ Ion Vlad, „Cărțile” lui Mihail Sadoveanu, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1981, pp. 107 – 108.

⁷ Cornel Căpușan, *Sadoveanu sau fascinația lumii*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2007, p. 74.

cu impresia că, pentru Sadoveanu, colocviul, intercomunicarea – de preferință cea didactică – reprezintă mediul specific în care se naște narațiunea⁸. Atmosfera încetoșată și aburirea translucidă, cu reflexe în imaginar și afectiv, dau adâncimi de perspectivă tainei, iluziei și dorinței celor dornici de a avea acces la o lume neprihănită, din „*împărăția apelor*“ sau „*de dincolo de negură*“.

Estompând contururile, ceața (o formă atenuată a negurei) obturează raza percepției reale și nemijlocite, în schimb favorizează periplituri imaginare înspre orizonturile altor vremuri – spre obârșiile comune ce ne-au întemeiat sufletește și spiritual – dar și înspre cunoașterea introspectivă. Miturile sadoveniene nu sunt atât personale, cât întregitoare (mioritic, dacic, al voievodului, al viteazului, al înțeleptului, al dragonului, al solitarului, al hanului, al pădurii ș.a.). Ele restituie imaginea unei lumi cufundate în cețurile mitice și aureolate cu sacralitate discretă. „Primitivul“ Sadoveanu interpretează semnele lumii prin mijlocirea înțelepciunii multisekulare, așa încât opera sa comportă și un indubitabil caracter sapiențial. Aducem în sprijin câteva fraze, spicuite din introducerea la opera sadoveniană, pe care o realizează Fănuș Băileșteanu: „Dacă viața de pe pământ repetă, ritualic, geografia cosmică, dacă muntele, cetatea, templul reprezintă, fiecare, «axa lumii», era normal ca oamenii, printr-o îndelungată experiență empirică, să ajungă la o înțelegere a fenomenelor cosmice, a tainei universului. Nu numai prin cuvinte (căci cuvintele aparțin oamenilor și adesea nu exprimă esențe), ci prin semne, prin simboluri. Aceste semne le pricep mai ales bătrânii, oamenii trecuți prin mai multe încercări și ajunși la senectute, dar și mai tinerii care le-au învățat de la «dascălii» lor. Posibilitatea cunoașterii acestor semne este legată și condiționată aproape direct de păstrarea tainei, a tăcerii. Evident, această cunoaștere tainică nu se moștenește ereditar, ci se transmite și se însușește prin inițiere⁹. Interesul prozatorului nu l-a constituit primitivitatea ca atare, ci descoperirea zăcămintelor sufletești păstrate de *ethnos*-ul nostru, în ciuda deficiențelor inerente transiterii „primitivității“ lui.

Există în opera sadoveniană o coeziune amprentată de concretizările culturale ale arhetipului. G. Călinescu relevă ca pe un aspect esențial regresivitatea spre elementar, sinonimă cu voința de a conserva specificul unui anumit tip de civilizație, această regresivitate semnificând nostalgia originarului, trimiterea la începuturi. Un alt factor important îl constituie prezența ramei mitice, ramă care nu fixează doar anumite locuri, situații și existențe concrete, ci înseamnă însăși configurarea spațiului epic sadovenian, însăși „încadrarea“ a ceva ce trebuie transmis cititorilor, prin atmosfera degajată și prin magia limbajului folosit.

Strâns legată de aceste aspecte este și prezența ritualului, asupra căruia ne vom opri în continuare. Acesta are rolul de a convinge asupra convertirii sacrului în profan, proza sadoveniană fiind vădit marcată de apariția slujitorilor bisericii, de ceremonii și de termeni legați de practica religioasă. „Opera sadoveniană animă și valorifică semnele de supraviețuire a trecutului, exaltă morala lui superioară și pe omul cel vechi, evocă religia veche din trunchiul căreia desemnează practica ritualică drept cea mai importantă componentă și rămășiță, definindu-i importanța și semnificația. Universul arhaic sadovenian, în comparație cu alte lumi arhaice, cel puțin așa cum ne apar ele din prezentările și analizele lui Mircea Eliade, prezintă particularitatea interesantă a răsturnării raportului obișnuit dintre sacru și

⁸ Monica Spiridon, *Sadoveanu. Divanul înțeleptului cu lumea*, București, Ed. Albatros, 1982, p. 35.

⁹ Fănuș Băileșteanu, *Introducere în opera lui Mihail Sadoveanu*, București, Ed. Minerva, 1977, p. 50.

profan; contrar celor ce se întâmplă de regulă, în spațiul de eficiență a religiilor vechi, ritualul nu reprezintă atât o amintire colectivă a sacralului cât un semn nu al degradării sacralului în profan, ci al convertirii sacralului în valoare de întrebuințare și înțelegere comună, diurnă¹⁰. Personaje conturate în virtutea ideii dragi autorului de subzistență a vechii religii în creștinism sunt Kesarion Breb, din *Creanga de aur*, arhimandritul Amfilohie Șendrea, din *Frații Jderi*, dar și, în general, oameni simpli, care trăiesc izolați și tăcuți, îndeletnicindu-se cu practici arhaice sau oculte, legate de rit(m)urile trecerii.

O caracteristică a creației sadoveniene o reprezintă reîntoarcerea continuă la ceea ce a fost în alte vremuri, la origini, la începuturi – „eterna reîntoarcere“. Prozatorul nostru crede în capacitatea construcțiilor romanești de a actualiza mesajele răzlețite și ia act de drama unei omeniri care și-a pierdut vechile credințe fără să dobândească altele noi. Într-o lume a relațiilor ritualizate, ceremonialul ordonează întreaga existență și reprezintă un ansamblu sistematic și mai ales codificat de acte, comportamente, limbaje. Numai așa se poate da expresie unor structuri arhetipale, rituale și inițiatice care se înscriu într-un program de acțiuni ceremoniale impuse de structuri mentale și sociale străvechi. Ritualul marchează – repetăm – convertirea sacralului în profan, astfel încât valorile transcendente devin valori umane, manifestate, de regulă, sub forma datinilor și a obiceiurilor. El se răsfrânge în viața cotidiană, copleșește diurnul și are loc o transfigurare a acestuia în desfășurarea poetică, eroică ori mitologică.

În opera sadoveniană nu aflăm un creștinism ortodox pur, în al cărui perimetru doar să fie înțeleasă și reflectată estetic sacralitatea. Practicile populare – descântece, farmece, blesteme, vrăji, făcături, cititul pentru deochi și pentru îndepărtarea spiritelor rele, datul în bobi, ghicitul în cărți și în ghioc, interpretarea datelor astronomice și a proiecțiilor escatologice ale noțiunilor de Bine și Rău în viziunea istorică – reînvie pitorescul formelor de gândire arhaică și culoarea locală cu un sporit câștig estetic. Dacă ritualul are aici menirea de a convinge și asupra convertirii sacralului în profan, atunci arealele transcendente se acomodează dimensiunilor umane și palpabilului cotidian, probând profunzimea lor nu numai în sensul religios, ci și în acela al rânduielilor consacrate de legile Firii.

Dovada că vechile practici cultice erau agrementate deplin firii omenești o constituie și faptul că multe dintre ele au fost preluate și asimilate de către creștinism, proza sadoveniană fiind marcată, după cum spuneam, de prezența oamenilor bisericii, de ceremonii și termeni legați de practica religioasă: viața decurge în tipare ritualice, iar vorbirea și gesticulația au o componentă ceremonioasă, sacerdotală. Personajele grăiesc așa cum li-e portul și se înveșmântează aidoma cum vorbesc, această împodobire având drept scop realizarea de înfățișări specifice, definirea personalității lor, iar nu o simplă utilitate practică.

Forța de persuasiune a credinței constă, pentru Mihail Sadovenu, în capacitatea ei de a se coborî, cu tot aerul de neînțeles și de teamă indusă, la nivelul reprezentărilor colective și de a modela conștiințe în spiritul unei organicități pragmatice. Legăturile religiei cu celelalte instituții ale societății, cu oamenii și cu natura provin, potrivit impulsurilor noastre spirituale, dintr-un fond autohton matricial pentru religia primitivă din Bizanț. Nu numai apărarea legii sfinte, dar și presiunea tainică a învățăturii scolastice conferă ecleziaștilor din scrierile sadoveniene prestanță morală. Celelalte personaje au laicizat semnificațiile religioase, asigurând coerența unei societăți croite pe baze arhaice și pragmatice. Dacă nu pot risipi

¹⁰ Mircea Tomuș, *Mihail Sadoveanu*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1978, pp. 159 – 160.

spaima de înstrăinare, de alteritate și de erezie prin regăsirea mântuitoare în universul natural, ele secularizează misterul sacralității, merg (asemenea Vitoriei Lipan) la vrăjitoare, nu numai la preot, din superstiție și nu din mefiența față de formele oficializate și instituționalizate ale cultului creștin. Morala creștină fundamentată pe milostenie se vede și ea pusă la îndoială, ideii Judecării de pe urmă luându-i locul un județ i-mediat, nemijlocit, pentru că trebuie să se dea seama de fărădelegi în ordine ierarhică inversă, întâi în fața semenilor și apoi în fața bisericii și a lui Dumnezeu, așa cum se întâmplă, de pildă, în scenariul final din *Neamul Șoimăreștilor* și din *Județ al sărmanilor*.

Atunci când Mihail Sadoveanu își orientează aria de inspirație înspre sfintele lăcașuri, ceea ce observă la o bună parte a cuvioaselor fețe bisericesti este dezolant. De origine și structură eterogene (plugari, ciobani, fugari, haiduci), cei mai mulți dintre monahi nu au vocație recluzionară sau o antedatată criză existențială provocată de „*demonul tinereții*“. Corelarea dialectică haiduc – călugăr devine familiară; neavând încredere în caracterul fluctuant al jurisdicției, concepția eclezială despre pocăință suferă un amendament: iartă haiducilor faptele lor mai puțin „ortodoxe“ și le asigură adăpost ocrotitor în schimbul îndreptării prin dedicarea vieții monahale și recluziunii mai mult sau mai puțin profunde (desigur, prozatorul are grija să facă distincția necesară între hoți și haiduci, doar ultimii având acces la convertire). Între cele două confrerii se stabilesc relații cordiale în virtutea urmării, de pe poziții complementare, a acelorași scopuri sociale și morale și, la nevoie, în pofida canoanelor (având crucifixul la gât și sabia în mână), subordonează acțiunile lor Domniei (mai ales laturii ei divine, providențiale). În privința ierarhilor Bisericii, aceștia își ating scopurile din realitatea socială și politică nu neapărat prin uzarea de prerogativele funcțiilor, ci prin inteligență diplomatică și profunzime morală. Un exemplu la îndemână îl avem în figura arhimandritului Amfilohie Șendrea, din *Frații Jderi*.

Oricum, din scrierile sadoveniene răzbate nemulțumirea față de ineficiența morală și socială a Bisericii și, în virtutea ideii dragi autorului de subzistență a vechii religii în creștinism, este construit personajul Kesarion Breb. Fără să officieze în temple împodobite, asemenea altor preoți, și exponent al moralei și ezoterismului antecreștin, personalitatea sa se conturează din interesul prozatorului manifestat pentru oamenii acelor vremuri ale începuturilor religioase. Preotul dac se informează despre noua religie concurentă pentru a-și feri credincioșii de neajunsurile ei. Trăitor în zariștea unui ethos ce depășea sectarismul ecleziilor mai noi, dătătoare de conflicte dogmatice interstine, Kesarion Breb (și, implicit, Mihail Sadoveanu) s-a arătat neînduplecat cu apucăturile teologilor bizantini. Biserica Ortodoxă avea motivele ei să reacționeze la apariția romanului *Creanga de aur*, lectura acesteia fiind interzisă studenților de la Teologie, iar mai târziu legionarii vor arde și alte cărți ale autorului în piața publică.

Religia este investită în scrisul sadovenian cu o disponibilitate juridică menită să reglementeze viața socială, politică și etică, autorul neutilizând, evident, la capătul desfășurării logicii epice, morala comună despre faptă și răsplată. Dorința de „cuminecare“ atrage atenția înspre pericolul ce amenință sfera sacrului dacă se neglijează profana nevoie de certitudini. Credința are în viziunea lui Sadoveanu și rolul marcării prin ritual a unor repere din existența individuală și colectivă: ceremoniile și datinile creștine ascund reflexe ale religiei ancestrale, precreștine și reprezintă exprimarea în experiență ritualică a unor componente și atitudini fundamentale umane. Dincolo de profunda capacitate de transgresare

estetică, rămâne atracția pe care a exercitat-o asupra spiritului sadovenian religiozitatea cosmică și implicit zariștea precreștină. Credința reprezintă o cheie de boltă a creației sadoveniene și, la acest nivel, se naște o corelație specifică între sacru și profan. Scriitorul devine marele hermeneut care mediază între aceste polarități, adică între reprezentările plăsmuite de gândirea magică, mitică și religioasă și reprezentările imaginare în care ficțiunea este deliberată.

Până la apariția eseurilor lui Nicolae Manolescu¹¹ și Alexandru Paleologu¹² asupra operei sadoveniene, autorul acesteia era perceput în general ca un scriitor „instinctual“, „intuitiv“, nevăzându-se până atunci esența cărturărească, livrescă, plăsmuitoare a utopiei moderne a Cărții, după demonstrația primului critic, sau a unei spiritualități străvechi, după cel de-al doilea exeget (deși demonstrația nu i se poate susține decât în mică măsură). Știm că, imediat după debutul fulminant, Titu Maiorescu îi recomanda viitorului autor al *Divanului persian* să se apuce de lecturi sistematice. „Elementarul“ și melancolicul Mihail Sadoveanu își propune să acrediteze ideea prelungirii până în contemporaneitate a unor forme străvechi de civilizație românească, el intrând într-un fel de comuniune secretă cu arhetipurile și conservând dimensiunile simbolice ale lumii (mitul, sacralitatea cosmică). Migrând domol din prezent înspre origini și înspre universul imaginar al Cărții, Mihail Sadoveanu găsește adevăratele temeuri ale Lumii cu puterea de a le fundamenta, personajele sale devenind întruchipări ale unor ipostaze existențiale arhetipale, eterne. Totul de clădit în virtutea credinței că „*Toate cele de pe lumea asta au nume, glas și semn*“ – după cum sună undeva, cu valoare emblematică pentru întreaga operă sadoveniană, o propoziție din romanul *Baltagul*.

Bibliografie:

- Băileșteanu, Fănuș, *Introducere în opera lui Mihail Sadoveanu*, București, Ed. Minerva, 1977;
- Căpușan, Cornel, *Sadoveanu sau fascinația lumii*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2007;
- Cernătescu, Radu, „Trei întâlniri secrete cu II*** Fr*** M. Sadoveanu“, în *Literatura luciferică. O istorie ocultă a literaturii române*, București, Ed. Cartea românească, 2010, pp. 262 – 282.
- Dram, Constantin, *Mihail Sadoveanu. Modelul istorisirii de dragoste*, ed. a II-a, Timișoara, Ed. Augusta, 2003;
- Florea, Doina, *Mihail Sadoveanu sau magia rostirii*, București, Ed. Cartea românească, 1986;
- Florescu, Nicolae, *Mihail Sadoveanu între realitate și mit*, București, Ed. Jurnalul literar, 2011;
- Oprișan, I., *Opera lui Mihail Sadoveanu. I. Natură – om – civilizație în opera lui Mihail Sadoveanu*, București, Ed. Minerva, 1986;
- Manolescu, Nicolae, *Sadoveanu sau Utopia Cărții*, București, Ed. „Eminescu“, 1976;
- Paleologu, Alexandru, *Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu*, București, Ed. Cartea românească, 1978;

¹¹ Nicolae Manolescu, *Sadoveanu sau Utopia Cărții*, București, Ed. „Eminescu“, 1976

¹² Alexandru Paleologu, *Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu*, București, Ed. Cartea românească, 1978

Spiridon, Monica, *Sadoveanu. Divanul înțeleptului cu lumea*, București, Ed. Albatros, 1982;
Tomuș, Mircea, *Mihail Sadoveanu*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1978;
Vlad, Ion, „*Cărțile*“ *lui Mihail Sadoveanu*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1981.